

В. А. Іванченко,
к. ю. н., Віце-президент благодійного фонду "Рідне місто моє", м. Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-4620-0268>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.12.110

ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ ВИДОБУТКУ КОРИСНИХ КОПАЛИН В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ГАЛУЗЕВІ ОСОБЛИВОСТІ

V. Ivanchenko,
PhD in Law, Vice president of the Charitable Foundation Charity Fund "My Hometown", Kyiv

INVESTMENT PROCESSES IN THE FIELD OF MINERAL RESOURCES EXTRACTION IN UKRAINE: WARTIME CHALLENGES AND SECTORAL PECULIARITIES

Виявлено, що активізація інвестиційних процесів у базових ланках національного господарства України виступає необхідною передумовою прискорення відбудовчих процесів у післявоєнний період. Доведено, що вагомого значення в умовах воєнного часу набуває нарощення інвестиційних впливів у сферу видобутку корисних копалин, котрі виступають ресурсною базою розвитку ключових секторів економіки України. Встановлено, що результативність збільшення обсягів видобутку корисних копалин напряму залежить від активізації процесів інвестиційного забезпечення оновлення та модернізації основного капіталу добувної промисловості. Обґрунтовано, що в умовах російської збройної агресії та окупації частини території України формування дорожньої карти інвестиційного забезпечення модернізації та реконструкції підприємств добувної промисловості має враховувати виклики воєнного часу, специфіку видобутку окремих видів корисних копалин, глобальні тренди зміни пріоритетів інвестування проєктів освоєння родовищ корисних копалин, а також передбачати комплекс організаційних та економічних заходів щодо покращення інвестиційного клімату національної економіки в цілому. Доведено, що необхідною умовою активізації інвестиційних процесів у сфері видобутку корисних копалин є інституціоналізація комплексу фінансових преференцій як прямого, так і непрямого стимулюючого впливу на інвестиційну активність у добувній промисловості з метою збільшення як внутрішньо-корпоративного інвестування, так і залучення інвестицій нерезидентів. Встановлено, що пріоритетом активізації інвестиційних процесів у сфері видобутку корисних копалин є розбудова матеріально-технічної бази та інфраструктурного облаштування утилізації відходів добувної промисловості, що дасть можливість сформувати ресурсну базу для нарощення обсягів виробництва будівельних матеріалів, паливно-енергетичних ресурсів та матеріалів-замінників первинної природної сировини уряді галузей промислового виробництва. Обґрунтовано, що інституційною передумовою активізації інвестиційних процесів у сфері утилізації вторинної природної сировини у добувній промисловості виступають угоди публічно-приватного партнерства, котрі дадуть можливість консолідувати фінансові ресурси і організаційні можливості держави (місцевого самоврядування) та суб'єктів приватного підприємництва.

It is found that the intensification of investment processes in the basic links of the national economy of Ukraine is a necessary prerequisite for accelerating the reconstruction processes in the post-war period. It is proved that in wartime conditions it is important to increase investment in the field of mining. It serves as a resource base for the development of key sectors of the Ukrainian economy. It is established that the effectiveness of increasing the volume of mineral extraction directly depends on the intensification of investment support for the renewal and modernisation of fixed assets in the mining industry. It is substantiated that in the context of Russian armed aggression and occupation of part of the territory of Ukraine, the formation of a roadmap for investment support for the modernisation and reconstruction of mining enterprises should take into account the challenges of wartime, the specifics of mining certain types of minerals, global trends in changing investment

priorities for mineral development projects, and should also include a set of organisational and economic measures to improve the investment climate of the national economy as a whole. It is proved that a prerequisite for intensifying investment processes in the field of mining is the institutionalisation of a set of financial preferences, both direct and indirect, to stimulate investment activity in the mining industry in order to increase both internal corporate investment and attracting non-resident investment. It is established that the priority of intensification of investment processes in the field of mining is the development of the material and technical base and infrastructure arrangement for the disposal of mining waste. It will allow to form a resource base for increasing the production of construction materials, fuel and energy resources and materials-substitutes for primary natural raw materials in a number of industrial sectors. It is substantiated that the institutional prerequisite for intensifying investment processes in the field of utilisation of secondary natural raw materials in the extractive industry is public-private partnership agreements, which will allow consolidating financial resources and organisational capabilities of the State (local self-government) and private entrepreneurs.

Ключові слова: інвестиційні процеси, капітальні інвестиції, добувна промисловість, корисні копалини, утилізація, Відходи.

Key words: investment processes, capital investment, mining, minerals, recycling, waste.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Структура національного господарського комплексу, де домінують енергомісткі галузі та розгалужена мережа металургійних підприємств, потребує значного обсягу корисних копалин як ресурсної бази розвитку названих ланок економіки. З огляду на це добувна промисловість виступає одним із структуроутворюючих секторів національного господарства, який формує велику кількість продуктових ланцюгів, зокрема в гірничо-металургійному та енергетичному комплексах. Водночас специфіка функціонування окремих підприємств добувної промисловості залежить від виду корисних копалин, котрі видобуваються, а також від виробничо-технічних та технологічних особливостей їх видобутку. Необхідно зазначити, що Україна має значні запаси різноманітних гірничо-рудних ресурсів, але не має достатніх доступних обсягів вуглеводневої сировини. Дефіцит вуглеводневої сировини з огляду на високий рівень енергомісткості національного господарства призвів до значних обсягів імпорту мінеральних палив, що закладає високі ризики для національної, зокрема енергетичної безпеки. Основними операторами видобутку корисних копалин виступають підприємства, котрі входять до найпотужніших фінансово-промислових груп та найбільших національних компаній, що певною мірою визначає потенціал інвестиційного забезпечення оновлення основного капіталу та впровадження сучасних технологічних процесів освоєння надр та видобутку мінеральної сировини. В умовах російської збройної агресії та окупації частини території України формування дорожньої карти інвестиційного забезпечення добувної промисловості має враховувати виклики воєнного часу та специфіку видобутку окремих видів корисних копалин.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В умовах вторгнення на територію України російських окупантів та загострення глобальної конкуренції за

право освоєння та використання корисних копалин необхідним є уточнення сутнісно-змістовних та інституційних характеристик інвестиційного забезпечення національного господарства в цілому та добувної промисловості зокрема. Окремі вчені виходять з того, що базовою інституційною передумовою активізації інвестиційних процесів в економіці України виступає покращення інвестиційного клімату.

На думку В.Ставнічук, державна політика щодо формування інвестиційного клімату потребує великих, докорінних змін і має проводитися на якісно вищому рівні, має базуватися на забезпеченні сталого розвитку економіки України шляхом реформування фінансово-кредитної системи, удосконалення відносин власності, приватизаційного законодавства, земельних відносин, а також створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення іноземних інвестицій [10]. В умовах воєнного часу названі складові формування сприятливого інвестиційного клімату мають бути активізовані максимальною мірою, щоб звузнення внутрішніх можливостей інвестування компенсувати за рахунок припливу іноземних інвестицій. Це особливо важливо для галузей, де оновлення та модернізація основного капіталу потребують значних обсягів інвестиційних вливань.

О. Білоткач та Г. Павлова переконані, що у період гострих соціальних та екологічних проблем стає важливим та актуальним освоєння економічного зростання в інтересах сталого та інклюзивного розвитку. Інвестиції є основною рушійною силою такого зростання. Інвестиційне забезпечення є найбільш важливою передумовою ефективного функціонування та розвитку підприємств, оскільки сприяє нарощуванню обсягів їх виробництва, збільшенню виробничого потенціалу [1]. У нинішніх умовах необхідним є таке нарощення інвестиційного потенціалу, яке дозволить забезпечити випереджальний тип економічного зростання, щоб прискореними темпами забезпечити відновлення національної економіки, яка постраждала внаслідок російської збройної агресії.

Перераховані засадничі моменти активізації інвестиційних процесів у національному господарстві по-

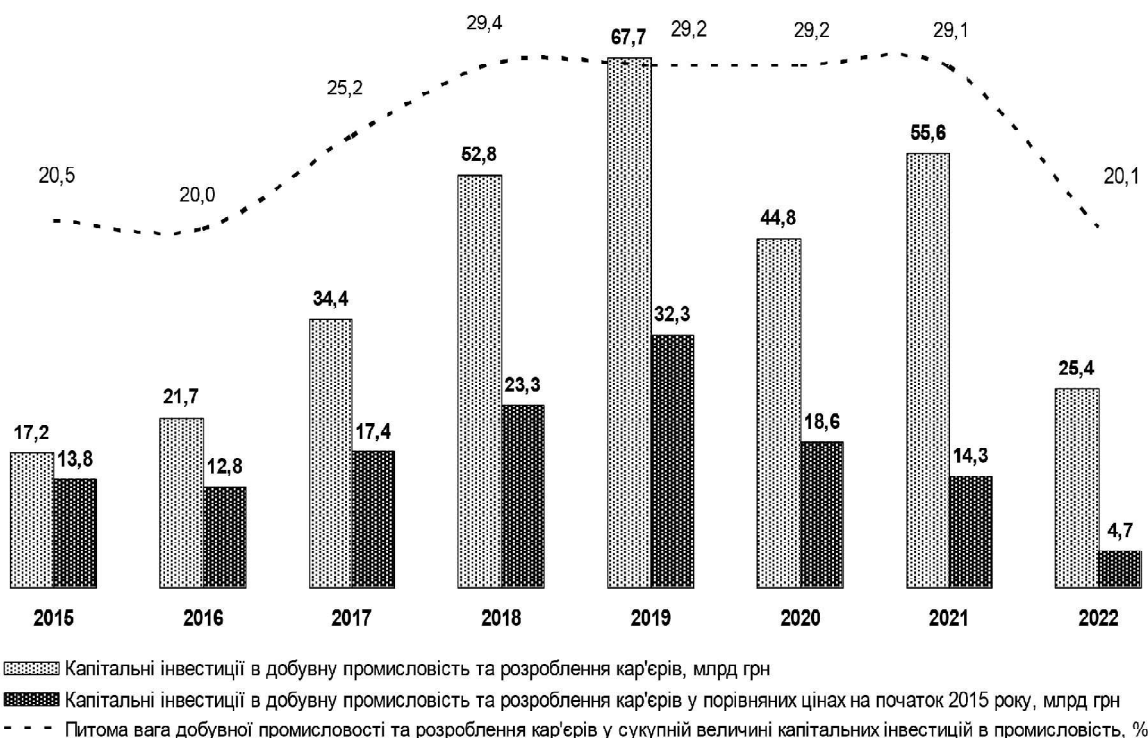

Рис. 1. Капітальні інвестиції в добувну промисловість та розроблення кар'єрів в Україні у 2015–2022 роках

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

вною мірою стосується і інвестиційного забезпечення потреб підприємств добувної промисловості. У той же час у добувній промисловості спостерігаються прикметні риси інвестиційних процесів. П. Віблій та А. Блават переконані, що війна, яка розпочалася в Україні 24 лютого 2022 року, призвела до різкого зниження капітальних інвестицій у добувну промисловість та розробку кар'єрів. Військові дії призвели до прямих руйнувань інфраструктури добувної промисловості, таких як шахти, заводи, нафто- та газопроводи. Це робить неможливим або небезпечним видобуток корисних копалин та їх транспортування. Ще варто врахувати, що територіально військові дії були націлені на регіони з найбільшою часткою підприємств добувної промисловості. Україна фактично зупинила добувну промисловість щодо видобутку залізних руд. І це при тому, що за оцінками вчених, в Україні залягає десята частина розвіданих запасів залізних руд світу [2, с. 84].

Утворений інвестиційний вакуум в добувній промисловості внаслідок збройного вторгнення російських агресорів необхідно усувати через удосконалення інституційного підґрунтя здійснення інвестиційних процесів в царині видобутку корисних копалин, котрі користуються підвищеним попитом на світовому ринку мінеральної сировини і мають вагоме значення для розвитку структуроутворюючих галузей національної економіки. Виходячи з цих міркувань потребують поглибленого вивчення шляхи активізації інвестиційних процесів у добувній промисловості з врахуванням викликів воєнного часу та галузевої специфіки освоєння родовищ корисних копалин.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою статті є виявлення прикметних рис активізації інвестиційних процесів у добувній промисловості України з врахуванням викликів воєнного часу та специфіки освоєння найбільш цінних корисних копалин на основі аналізу динаміки фінансування капітальних інвестицій у даному секторі національного господарства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Добувна промисловість виступала і виступає однією з несучих конструкцій національної економіки України, оскільки є ядром регіонального комплексоутворення у старопромислових регіонах та формує ресурсну базу для базових секторів національного господарства, в першу чергу гірничо-металургійного та енергетичного комплексів. Основні потужності добувної промисловості зосереджуються в регіонах, які частково є окупованими російськими загарбниками, що призвело до згорання масштабів інвестиційного забезпечення модернізації основного капіталу видобувних підприємств та запровадження сучасних технологій видобутку корисних копалин.

Війна створила значну невизначеність та ризики для інвесторів, що в результаті робить інвестування в добувну промисловість вкрай не вигідним з боку іноземного капіталу. Негативно вплинув на динаміку потоку інвестицій у добувну промисловість розрив зав'язків з важливими постачальниками обладнання та запчастин для українських добувних компаній. Водночас часовий лаг щодо пошуку нових постачальників обладнання для добувних компаній призвів до зупинки виробництва і зниження його рентабельності [6; 7].

Капітальні інвестиції в добувну промисловість та розроблення кар'єрів в період з 2015 по 2019 рік зростали, а далі відбулося зниження до 2022 року. Так у 2015 році даний показник становив 17,2 млрд грн (найменше значення протягом аналізованого періоду), у 2016 році — 21,7 млрд грн, у 2017 році — 34,4 млрд грн, у 2018 році — 52,8 млрд грн, у 2019 році — 67,7 млрд грн (найбільше значення протягом аналізованого періоду), у 2020 році — 44,8 млрд грн, у 2021 році — 55,6 млрд грн, у 2022 році — 25,4 млрд грн. Капітальні інвестиції в добувну промисловість та розроблення кар'єрів у 2022 році порівняно з 2015 роком зросли на 8,2 млрд грн або у 1,47 рази (рис. 1).

Одним з основних чинників, котрий вплинув на інвестиційні процеси у добувній промисловості, було те, що протягом 2016—2019 років спостерігалось зростання світових цін на нафту, газ та інші енергоносії. Це сприятливо вплинуло на прибутковість добувних компаній та стимулювало інвестиції в нові проекти. Світовий попит на корисні копалини, такі як залізна руда, сталь, алюміній та інші, також зростав протягом 2016—2019 років. Це стимулювало інвестиції в розробку нових та розширення існуючих родовищ [9, с. 23—24].

Значне зниження капітальних інвестицій у 2020 році було обумовлено пандемією COVID-19. Пандемія призвела до глобального економічного спаду, що негативно вплинуло на попит на енергоносії та корисні копалини. Це призвело до падіння цін на енергоносії та корисні копалини, що, в свою чергу, знизило прибутковість добувних компаній та спричинило скорочення інвестицій. Зростання показника капітальних інвестицій у 2021 році можна пояснити тим, що світова економіка почала відновлюватися після пандемії COVID-19. Це призвело до зростання попиту на енергоносії та корисні копалини. Також варто зазначити, що ціни на енергоносії, такі як нафта та газ, значно зросли у 2021 році, що знову зробило добувну промисловість привабливою для інвесторів [4; 8].

Капітальні інвестиції в добувну промисловість та розроблення кар'єрів у порівнянних цінах на початок 2015 року в період з 2015 по 2019 рік зростали, а далі відбулося зниження до 2022 року. Так у 2015 році даний показник становив 13,8 млрд грн, у 2016 році — 12,8 млрд грн, у 2017 році — 17,4 млрд грн, у 2018 році — 23,3 млрд грн, у 2019 році — 32,3 млрд грн, у 2020 році — 18,6 млрд грн, у 2021 році — 14,3 млрд грн, у 2022 році — 4,7 млрд грн. Капітальні інвестиції в добувну промисловість та розроблення кар'єрів у порівнянних цінах на початок 2015 року у 2022 році порівняно з 2015 роком зменшилися на 9,1 млрд грн або у 2,93 рази.

Тобто реальні обсяги капітальних інвестицій у добувну промисловість України у 2022 році порівняно з 2015 роком зменшилися, що пов'язано з негативним впливом війни на інвестиційну активність, а також окупацією частини території нашої країни. За таких умов важливого значення набуває застосування державою комплексу методів та інструментів стимулювання інвестиційних процесів у сфері господарського освоєння мінерально-сировинного потенціалу.

Питома вага добувної промисловості та розроблення кар'єрів у сукупній величині капітальних інвестицій в

промисловість протягом 2015—2022 років відображала хвилеподібне зростання з просіданням у 2018 року, але далі відбулося зниження. Так у 2015 році даний показник становив 20,5%, у 2016 році — 20,0%, у 2017 році — 25,2%, у 2018 році — 29,4%, у 2019 році — 29,2%, у 2020 році — 29,2%, у 2021 році — 29,1%, у 2022 році — 20,1%.

В умовах воєнного часу та загострення екзогенних ризиків виникає гостра необхідність в активізації інвестиційних процесів у добувній промисловості з метою збільшення обсягів видобутку паливно-енергетичних та гірничо-рудних ресурсів, що дасть змогу зміцнити господарську самодостатність національної економіки та енергетичну безпеку країни. Збільшення обсягів видобутку корисних копалин дасть змогу розширити ресурсну базу комплексу переробних галузей, а також зменшити потребу в імпорті мінеральних палив, що є дуже важливим в умовах збройної агресії російських загарбників. З огляду на це необхідною є інституціоналізація комплексу фінансових преференцій як прямого, так і непрямого стимулюючого впливу на інвестиційні процеси у добувній промисловості з метою активізації як внутрішньо-корпоративного інвестування, так і залучення інвестицій нерезидентів.

Такий комплекс преференцій має стосуватися всього технологічно-продуктового ланцюга у добувній промисловості, зокрема в частині використання ресурсної цінності відходів у виробничих та енергетичних цілях [5]. Це пов'язано з тим, що найбільша кількість відходів створюється саме при видобуванні мінеральної сировини. Утилізація таких відходів дасть можливість сформувати ресурсну базу для нарощення обсягів виробництва будівельних матеріалів, паливно-енергетичних ресурсів та матеріалів-замінників первинної природної сировини у ряді галузей матеріального виробництва.

Комплекс преференцій, котрий стимулюватиме використання ресурсної цінності відходів у добувній промисловості, має охоплювати: зменшення податку на прибуток залежно від частки вторинної сировини, що використовується у виробничому процесі; зниження податку при інвестуванні у виробництво екологічно чистої та екологічно сприятливої продукції на основі утилізації вторинної природної сировини; зниження податку на прибуток для інвестицій в обладнання для охорони навколишнього середовища; застосування пільгового оподаткування при розробці та впровадженні нових ресурсозберігаючих та маловідходних технологій і устаткування [3].

Також активізація інвестиційних процесів буде можливою за умови використання різноманітних форм публічно-приватного партнерства, зокрема в частині утилізації звалищ відходів у добувній промисловості. Тобто держава чи територіальна громада встановлює партнерські відносини з суб'єктами приватного підприємництва щодо розбудови інфраструктури утилізації відходів, котрі утворилися при видобутку гірничо-рудних та паливно-енергетичних ресурсів, для потреб промислового виробництва та для енергетичних потреб.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Добувна промисловість виступає однією з несучих конструкцій національної економіки України, тому розширене відтворення ресурсно-виробничого потенціалу даної ланки господарського комплексу відіграє велике значення в частині соціально-економічного піднесення країни в цілому та окремих регіонів. Вторгнення на територію України російських загарбників, окупація частини території та зниження рівня інвестиційної привабливості національної економіки в цілому призвело до згорання інвестиційних процесів у добувній промисловості. Незважаючи на в цілому збільшення суми капітальних інвестицій у добувну промисловість у номінальному вираженні, реальні обсяги інвестування процесів оновлення та модернізації основного капіталу та запровадження інноваційних процесів у 2022 році порівняно з 2015 роком зменшилися. Активізація інвестиційних процесів у добувній промисловості залежить від інституціоналізації комплексу фінансових преференцій, які підвищують заінтересованість резидентів та нерезидентів в нарощенні інвестиційних потоків у сферу видобутку корисних копалин. В умовах необхідності зміцнення господарської самодостатності країни та енергетичної безпеки держави доцільним є застосування методів та інструментів стимулюючого впливу на процеси використання ресурсної цінності відходів, які утворюються при видобутку корисних копалин. Ефективною формою активізації інвестиційних процесів у сфері видобутку корисних копалин виступає також реалізація проєктів утилізації ресурсної цінності вторинної мінеральної сировини на основі реалізації угод публічно-приватного партнерства.

Література:

1. Білоткач О.В., Павлова Г.Є. Теоретико-методичні основи інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 15 (1). С. 29—32.
2. Віблій П., Блавт А. Інвестиційний потенціал України в умовах війни. Галицький економічний вісник. 2023. № 3 (82). С. 80—89.
3. Данилишин Б.М., Хвесик М.А., Голян В.А. Економіка природокористування. Підручник. Київ. "Кондор", 2009. 465 с.
4. Лавров Р.В., Кравченко А.О., Козловський С.В., Мазур Г.Ф. Тенденції та перспективи розвитку економіки України в умовах коронакризи. Економіка та держава. 2021. № 10. С. 12—19.
5. Медінська Н.В. Економічний механізм ресурсозбереження та енергоефективного природокористування в умовах децентралізації: зміст та компонентна структура. Економіка та держава. 2022. № 6. С. 81—85.
6. Небрат В.В., Корніяка О.В. Особливості механізмів капіталоутворення в Україні як чинник фінансових ризиків в умовах війни та післявоєнного періоду. Міжнародний науковий журнал "Грай науки". 2022. № 16. С. 31—34.
7. Нечипорук О. Проблема залучення іноземних інвестицій в Україні під час війни. Економіка та суспіль-

ство. 2023. № 54. [Електронний ресурс]. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2714>

8. Пурій Г.М. Сучасний стан та основні тенденції залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України. Інфраструктура ринку. 2020. № 44. [Електронний ресурс]. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/44_2020_ukr/35.pdf

9. Рудько Г.І. Роль гірничодобувної промисловості в економіці світу та України. Мінеральні ресурси України. 2019. № 4. С. 23—29.

10. Ставничук В.В. Аналіз інвестиційної діяльності як передумови ефективного розвитку агроформувань. Вісник Хмельницького національного університету. Серія Економічні науки. 2021. № 5. Том 2. С. 224—227.

References:

1. Bilotkach, O.V. and Pavlova, H.Ye. (2017), "Theoretical and methodological foundations of investment support for the development of agricultural enterprises", *Naukovy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 15 (1), pp. 29—32.
2. Viblyj, P. and Blavt, A. (2023), "Investment potential of Ukraine in war conditions", *Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk*, vol.3 (82), pp. 80—89.
3. Danylyshyn, B.M. Khvesyk, M.A. and Holian, V.A. (2009), *Ekonomika pryrodokorystuvannya [Economics of nature use]*, Kondor, Kyiv, Ukraine.
4. Lavrov, R. Kravchenko, A. Kozlovskiy, S. and Mazur, H. (2021), "Trends and prospects for the development of Ukraine's economy in the coronavirus crisis", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 10, pp.
5. Medyn'ska, N.V. (2022), "The economic mechanism of resource conservation and energy-efficient nature use in conditions of decentralization: content and component structure", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 6, pp. 81—85.
6. Nebrat, V.V. and Korniiaka, O.V. (2022), "Peculiarities of capital formation mechanisms in Ukraine as a factor of financial risks in war and post-war conditions", *Mizhnarodnyj naukovy zhurnal "Hraal' nauky"*, vol. 16, pp. 31—34.
7. Nychporuk, O. (2023), "The problem of attracting foreign investment in Ukraine during the war", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 54, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2714> (Accessed 15 May 2024).
8. Purij, H.M. (2020), "Current state and main trends in attracting foreign direct investments into the economy of Ukraine", *Infrastruktura rynku*, vol. 44, available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/44_2020_ukr/35.pdf (Accessed 15 May 2024).
9. Rud'ko, H.I. (2019), "The role of the mining industry in the economy of the world and Ukraine", *Mineralni resursy Ukrainy*, vol. 4, pp. 23—29.
10. Stavnichuk, V.V. (2021), "Analysis of investment activity as a prerequisite for effective development of agricultural formations", *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Seriya Ekonomichni nauky*, vol. 5, no. 2, pp. 224—227.

Стаття надійшла до редакції 06.06.2024 р.